

Türk Eğitim Tarihi Açısından Öğretmen Yeterlikleri ve Sosyal Bilişsel Kuram *

Teacher Efficacies and Social Cognitive Theory in the Context of Turkish Education History

ÖZET

Yeterlik ve öğretmen yeterliği son dönem eğitim araştırmalarında en çok ele alınan konular arasındadır. Yeterlik ve öğretmen yeterliği kavramlarının üretilmesinde kuramsal dayanak ise Albert Bandura'nın sosyal bilişsel kuramıdır. Ancak yeterlik, öğretmen yeterliği ve söz konusu kavramların dayandığı sosyal bilişsel kuramın ileri sürdüğü ilkelerin Türk eğitim tarihi açısından ele alınmaması alan yazın açısından bir boşluk olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırmanın amacı yeterlik, öğretmen yeterliği ve sosyal bilişsel kuramı Türk eğitim tarihindeki uygulamalar kapsamında değerlendirmektir. Yapılan değerlendirmeler sonucuna göre Türk eğitimcilerinin öğretmen yeterliklerine dair görüşleri günümüz öğretmen yeterliklerinden daha çok "Mesleki bilgi" ve "Tutum ve değerler" boyutuna yöneliktir. Sosyal bilişsel kuram ve öz yeterlik açısından Farabi, İbni Sina, Yusuf Has Hacib ve Gazâlî en önde gelen eğitimcilerdendir. Araştırmada örnek olarak gösterilen söz konusu eğitimcilerin görüşleri büyük ölçekte, sosyal bilişsel kuramın dikkat boyutuna ilişkindir. Öz yeterlik kavramı açısından Türk eğitim tarihinde verilen örneklerin neredeyse tamamı öz yeterlik kavramının "Dolaylı yaşantılar" boyutunu kapsamaktadır. Yalnızca Gazali'nin görüşleri öz yeterlik kavramının hem "Dolaylı yaşantılar" hem de "Sosyal ikna" boyutunu kapsamaktadır. Bu nedenle Gazali'nin eğitim görüşleri, sosyal bilişsel kuram ve öz yeterlik kavramıyla en çok benzerlik gösterendir.

Anahtar Kelimeler: Yeterlik, Öğretmen yeterliği, Öz yeterlik, Sosyal bilişsel kuram, Türk eğitim tarihi

ABSTRACT

Efficacies and teacher efficacies are among recent educational research's most extensively studied topics. The theoretical foundation for the development of the concepts of efficacy and teacher efficacy is Albert Bandura's social cognitive theory. However, the fact that efficacy, teacher efficacy, and the principles put forward by the social cognitive theory on which these concepts are based have not been addressed in terms of Turkish education history is considered a gap in the literature. The aim of this research is to evaluate competence, teacher competence, and social cognitive theory within the framework of applications in Turkish education history. According to the evaluations conducted, the views of Turkish educators regarding teacher efficacies are more directed towards the dimensions of "Professional knowledge" and "Attitudes and values" than contemporary teacher efficacies. From social cognitive theory and self-efficacy perspectives, Farabi, Ibn Sina, Yusuf Has Hacib, and Imam al-Gazzali are prominent educators. The views of these educators, highlighted as examples in the research, primarily pertain to the attention dimension of social cognitive theory. Regarding the concept of self-efficacy, almost all examples provided in Turkish education history encompass the dimension of "Vicarious experiences." Only Imam al-Gazzali's views cover both the dimensions of "Vicarious experiences" and "Social persuasion" in terms of the concept of self-efficacy. Therefore, Imam al-Gazzali's educational views exhibit the highest similarity with social cognitive theory and the idea of self-efficacy.

Keywords: Efficacy, Teacher efficacy, Self-efficacy, Social cognitive theory, Turkish education history.

GİRİŞ

Eğitimin amacı, sosyal açıdan bireyleri toplumlarına bütünleştirmektir. Bununla birlikte bireyleri değişen dünyanın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatmaktır. Bu bilgi ve beceriler ise sürekli değişebilmektedir. Bu hedef, nitelikli ve sürekli kendini geliştiren öğretmenlerin sayesinde gerçekleşir. Bir eğitim sistemi içinde öğrenci başarısını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Öğretim programları, ders materyalleri ve fiziki koşullar bu faktörler arasında sıralanabilir. Ancak, öğretmenlerin öğrenci başarısına olan etkisi diğer faktörlerden daha fazla belirleyicidir (Çelikten vd., 2005; Demirtaş vd., 2011). Nitekim yapılan pek çok ampirik çalışma öğretmen öz

Mehmet Ali Türkköse¹
Mehmet Elban²

How to Cite This Article

Türkköse, M. A. & Elban, M. (2024). "Türk Eğitim Tarihi Açısından Öğretmen Yeterlikleri ve Sosyal Bilişsel Kuram" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:4; pp:634-643. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11097974>

Arrival: 16 March 2024
Published: 30 April 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma, Doç. Dr. Mehmet ELBAN danışmanlığında, Mehmet Ali TÜRKKÖSE tarafından hazırlanan "Sınıf ve Branş Öğretmenlerinin Öğretim İlke ve Yöntemlerine İlişkin Öz-Yeterlik Algıları" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Uzman Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Niğde, Türkiye, ORCID: 0009-0006-5750-288X

² Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilimler ABD, Elazığ, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2764-3968

yeterlikleri ya da öğretmenleri belirli alandaki öz yeterlikleri ile öğrencilerin akademik başarısı arasındaki pozitif ilişkiyi ortaya koymaktadır (Gulistan vd., 2017; Kim ve Seo, 2018; Shahzad ve Naureen, 2017; Zee vd., 2018).

Daha genel çerçevede bakıldığında yetişen bireylerin istenen seviyelere ulaşmasında ve daha kaliteli bir eğitimin sağlanmasında öğretmen yeterliği başat unsurlardandır (Abazoğlu, 2014). Öyle ki öğretmen karakter inşa eden; devletleri ve uygarlıkları yapan ve yıkanır (Topçu, 1997). Dolayısıyla değerli ve yeterli öğretmenlerin sayesinde bir millet birçok önder, bilim insanı, sanatçı ve aydın yetiştirebilmiştir (Akyüz, 2021). Mevlâna ise öğretmenlik mesleğini doğaya can veren bahar yağmuru ve bakırı altın yapan kimya metaforu ile açıklamıştır (Bayram, 2001).

Öte yandan eğitim tarihi açısından öğretmen yeterlikleri zamana ve mekâna göre farklılıklar göstermiştir. Günümüzde de öğretmen yeterliklerinin neler olması gerektiği ve öğretmen yetiştirme süreçleri tartışılan bir konudur (Işık vd., 2010). Ayrıca öğretmen yeterliklerinin uygulamalı olarak sınanmaması diğer bir tartışma konusudur (Akdemir, 2013). Öğretmenlerin sahip olması gereken niteliklerin neler olduğunun belirlenmesi, söz konusu yeterliklerin öğretmenlere nasıl kazandırılacağı ve kazandırılan yeterliklerin zamanın ihtiyaçlarına göre nasıl geliştirileceği oldukça kapsamlı konulardır (Özer ve Gelen, 2008).

Bu kapsamda söz konusu araştırma, öğretmen yeterliklerinin ne olduğunu ortaya koymak amacıyla öncelikle yeterlik ve öğretmen yeterliği kavramlarının ne olduğunu kavramsal ve kuramsal çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte Türk eğitim tarihinde öğretmen yeterliklerinin neler olduğu ortaya konularak öğretmen yeterliklerinin değişimi ve gelişimi belirlenecektir. Mevcut araştırma öz yeterlik kavramının bu denli önemli olmasından hareketle öz yeterlik kavramını, öz yeterlik kavramının üretildiği sosyal bilişsel kuramı ve Türk eğitim sisteminde öğretmen yeterliklerinin gelişim sürecini incelemeyi amaçlamaktadır. Mevcut araştırmanın ana amacı ise Türk eğitim tarihinde önemli eğitimcilerin öğretmen yeterliklerine ilişkin görüşlerini sosyal bilişsel kuramın ortaya koyduğu öğretim ilkeleri bağlamında değerlendirmektir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta sosyal bilişsel kuram ve öz yeterlik kavramının yirminci yüzyılda üretilmiş olmasıdır. Dolayısıyla yirminci yüzyılda üretilen bir teoriyi ve bu teorinin kavramlarını yüzlerce yıl önce üretilen görüşlerde aramaya çalışmak elbette anakronik bir yaklaşım olacaktır. Ancak mevcut araştırma böylesi bir çaba yerine sosyal bilişsel kuramın dayandığı öğrenmede sosyal çevre ve rol model gibi öğrenmeye dair zamandan öte kavramları araştıracaktır. Buradan hareketle Türk eğitim tarihinde ve günümüzde ortaya konmuş kavramlar arasında analogiler yapılacaktır. Doğru bir analogi ise iki unsur arasındaki sadece benzerliklerin ortaya çıkarılmasına dayanmaz. Aynı zamanda iki unsur arasındaki benzerliklerle beraber farklılıkların da ortaya çıkarılmasına dayanır. Nihayetinde eğitim ve öğretime dair merak ve güdü gibi bireysel özellikler insanın varoluşuyla birlikte gelir. Bu özelliklerin tarihsel olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim modern ve modern sonrası zamanlarda eğitim bilimlerinin ortaya çıkmasıyla söz konusu bireysel özellikler ve süreçler ampirik ve deneysel çalışmalar ile teorik bir yapıya kavuşmuştur.

Sosyal Bilişsel Kuram

Öz yeterlik kavramının teorik dayanağı Albert Bandura'nın (1925-2021) sosyal bilişsel kuramıdır. Teori kişisel, vekil ve kolektif faillik türlerinde bir ayırım yapmaktadır. Kişisel faillik; birey yaşamına dair doğrudan etkileri ve doğrudan etkilenmeleri içerir. Birey, kontrol sahibi olmadığı durumlarda istediklerini elde etmek için vekil faillığe yönelir. Kolektif faillik ise grup düzeyinde bir failliktir (Bandura, 2002). Kurama göre birey çevreyi hem etkileyen hem de ondan etkilenendir. Kuramın bu ilkesi "karşılıklı belirleyicilik" olarak kavramsallaştırılmıştır (Aydın, 2016). Bu kurama dayanan sosyal öğrenme ise temelde gözleme dayalı ve model alma ile gerçekleşen bir öğrenme türüdür. Öğrenmeyi gerçekleştiren süreçler ise dikkat süreci, hatırd tutma, uygulama veya davranışı meydana getirme ve güdülenme süreçleridir (Demirbaş ve Yağbasan, 2005). Dikkat süreci, bireyin beklenti ve gereksinimlerine paralel olarak gerçekleşen seçici yönelmedir. Modelin saygınlığı ve güvenilirliği seçici yönelmeyi güçlü bir şekilde etkilemektedir. Hatırd tutma; gözlemler sonucunda oluşan bilgilerin kaydedilmesidir. Davranışın oluşumu süreci ilk iki sürecin davranışa dönüşme safhasıdır. Davranışa dönüşme safhası için bazı koşullar belirleyicidir. Bu koşullar bireyin fiziksel ve bilişsel yeterlikleri ile psikolojik koşullardır. Güdüleme süreci ise bireyin olumlu öz yeterlik algısıyla ilgilidir (Aydın, 2016).

Öz Yeterlik Kavramı

Algılanan öz yeterlik bireylerin hayatlarını ilgilendiren hususlarda bir işi yapabilme inancıdır. Bu yönüyle bireylerin duygularını, düşüncelerini, motivasyonlarını ve dolayısıyla davranışlarını belirleyen başat bir değişkendir (Bandura, 1994). Öz yeterlik en temel anlamıyla bireyin bir konuda kendi kapasitesine ilişkin algı ve inancıdır (Yılmaz ve Gürçay, 2011). Başka bir ifadeyle bireyin bir işi yapabilme, iş yaparken gelecekte karşılaşabileceği sorunların üstesinden gelebilme kapasitesine dair algısıdır (Erdamar, 2020). Özetle öz yeterlik kavramı bir eylemin yapılabilmesiyle ilişkilidir (İpek ve Bayraktar, 2009).

Kişisel Deneyimler

Bu kaynak bireyin geçmiş deneyimlerini vurgular. Bireyin başarıları öz yeterlik için sağlam bir inancı geliştirir. Buna karşın birey öz yeterlik inancı geliştirmeden başarısızlıklar yaşarsa öz yeterlik inancı bir anlamda baltalanmış hale gelebilir (Bandura, 1994). Diğer bir deyişle bireyin geçmiş başarıları, yüksek bir öz yeterlik inancının gelişmesini sağlar (Erdamar, 2020). Ayrıca bireyin kolaylıkla ulaştığı başarıları yeterlik duygusunu sağlamlaştırmaktan ziyade kırılabilirleştirir. Olası bir başarısızlık durumunda yeterlik duygusu sarsılır. Oysaki zorluklarla kazanılan başarı tecrübeleri yeterlik duygusunu sağlamlaştırır. Olası başarısızlıklarda dahi birey sağlam yeterlik duygusu ile bu başarısızlıkların üstesinden gelir (Bandura, 1994). Ayrıca başarıların sürekli hale gelmesi bir ödül etkisi yapar. Böylelikle birey gelecekte aynı davranışları devam ettirme eğiliminde olur (Yılmaz vd., 2004).

Dolaylı Yaşantılar

Dolaylı yaşantılar, bireyin kendi deneyimleri, başarı ya da başarısızlıklarından ziyade gözlemlediği modellerden edindiği çıkarımlardır. Buna göre gözlemci başarılı modele benzerse dolaylı olarak başarılı model aracılığıyla öz yeterlik geliştirir (Erdamar, 2020). Bununla birlikte yoğun çabaya karşın başarısız olan modellerin gözlemciler üzerinde etkisi zayıftır. Model ile gözlemci arasındaki benzerlik öz yeterliği etkileyen temel değişkenlerden biridir. Başka bir ifadeyle gözlemci ile model arasındaki farklılık yüksekse gözlemci modelin eylemlerinin sonuçlarıyla alakadar olmaz. Ayrıca modellenen bireyler genellikle başarılı ve hayranlık uyandıran kişilerdir (Bandura, 1994).

Sosyal İkna

Öz yeterliğin üçüncü aşaması sosyal iknadır. Buna göre bireyler, başkalarının iknalarıyla geçmişte yapabildikleri durumları devam ettirmek isterler (Akbaş ve Çelikkaleli, 2006). Bireyin içinde bulunduğu sosyal çevrenin bireye bir davranışı yapabileceği hususundaki destekleri, öz yeterliğin sosyal kaynağını oluşturur. Başka bir ifadeyle davranışa dönük sosyal destektir (Erdamar, 2020). Sosyal ikna, bireyleri amaçlarını gerçekleştirmede çaba harcamaya ittikçe bireylerin gelişimini teşvik eder. Kişisel etkililik duygusunun güçlenmesini sağlar. Fakat bireyin çabaları sonuçsuz kalırsa ve sosyal çevre çabası sonuçsuz kalan bireyleri yeteneksiz olduklarına ikna ederse birey kaçınma sürecine girebilir. Zorluklar karşısında pes eden dirençsiz bir birey haline gelebilir. Bireyin kendi yeteneklerine inancı ve motivasyonu azalır. Buna karşın başarılı süreçler ve başarılı süreçleri destekleyen sosyal süreçler, bireyin yeteneklerine olan inancı pekiştirir. Dahası birey için başarısızlığa düşüren durumları engelleyen bir yapı oluşturur. Başarı artık başkalarına karşı galip gelmekten ziyade kişisel gelişim olarak görülür (Bandura, 1994).

Somatik/bedensel ve Duygusal Durum

Bireyin davranışının gerçekleşeceği andaki bedensel ve duygusal iyilik hali davranışın gerçekleşmesini etkileyen bir diğer kaynaktır (Yılmaz vd., 2004). Örneğin sınava aynı düzeyde çalışan iki öğrenciden başarıya dönük olumlu psikolojiye sahip öğrenci, sınavdan başarısız olmaya dönük psikoloji içinde olan öğrenciden daha az kaygı duyacaktır (Erdamar, 2020). Çünkü insanlar yetenekleri üzerinde bir öz değerlendirme yaptıklarında somatik ve duygusal durumlarının sağlığını hesaba katarlar. Öyle ki güç ve dayanıklılık gerektiren faaliyetlerde yorgunluk, ağrı ve çeşitli sıkıntılar somatik ve duygusal zayıflık olarak değerlendirilebilmektedir. Buradan hareketle bireylerin öz yeterlik inançlarını arttırmanın yolu onların duygusal ve fiziksel durumlarına dair yanlış değerlendirmelerini değiştirmektir (Bandura, 1994).

Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Yeterlikleri

Yeterlik kavramının görece sınırlarının çizilmesinin zor olması gibi öğretmen yeterlikleri için de kalın sınırlar çizmek bir hayli zordur. Nitekim öğretmenler eğitim öğretim etkinliklerinin planlanması, planların işe koşulması ve sonuçların değerlendirilmesinden sorumludur. Bununla birlikte bu süreçleri yerine getirirken zaman, mekân, materyal vb. uygulamayı etkileyen durumları eğitim ve öğretim hedeflerini gerçekleştirebilecek şekilde sağlamaktadırlar (Gündoğdu vd., 2015). Öğretmen yeterliklerine, yaşanan hızlı değişime paralel olarak, yeni yeterlikler eklenmektedir. Küresel ölçekte yaşanan gelişmeler eğitime de yansır. Dolayısıyla öğretmen yeterliklerinin yenilenmesi devamlı bir ihtiyaç haline gelir (MEB, 2017).

Yakın dönemde öğretmen yeterliklerine dair bazı çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalara bakıldığında 1997'de yapılan çalışmanın dikkate değer olduğu söylenebilir. Zira 1997'de öğretmen yetiştirmede Millî Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu ve Eğitim Fakültelerini bir araya getiren ve öğretmen yetiştirme süreçlerine yönelik danışmanlık yapacak "Öğretmen Yetiştirme Millî Komitesi (ÖYMK)" kurulmuştur (YÖK, 2007). 1998'de YÖK/Dünya Bankası Millî Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi kapsamında Eğitim Fakültelerinde öğretmen eğitimiyle ilgili derslerde kullanılmak üzere hazırlanan kılavuzda "Konu Alanı ve Alan

Eğitimine İlişkin Yeterlikler” başlığı altında 4 (dört) yeterlik belirtilmiştir. Bu başlıklar ve alt başlıklar aşağıdaki tabloda sunulmuştur (YÖK, 1998).

Tablo 1. 1998 Öğretmen Yeterlikleri

1.Konu Alanı ve Alan Eğitimine İlişkin Yeterlikler	2.Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Yeterlikler”	3.Öğrencilerin Öğrenmelerini İzleme, Değerlendirme ve Kayıt Tutma	4.Diğer Mesleki Yeterlikler
1.1. Konu Alanı Bilgisi	2.1. Planlama		
1.2. Alan Eğitimi Bilgisi	2.2 Öğretim Süreci		
	2.3 Sınıf Yönetimi		
	2.4 İletişim		

Tablo 1. incelendiğinde 1998 tarihli kılavuzda birinci üst başlığın “Konu alanı ve alan eğitimine ilişkin yeterlikler”in konu alan bilgisi ve alan eğitimi bilgisi alt başlıklarından oluştuğu görülmektedir. İkinci üst başlık “Öğretme-öğrenme sürecine ilişkin yeterlikler”i altında yer alan alt başlıklar; planlama, öğretim süreci, sınıf yönetimi ve iletişimidir. Üçüncü ve dördüncü üst başlıkta yer alan öğretmen yeterlikleri ise sırasıyla “Öğrencilerin öğrenmelerini izleme, değerlendirme ve kayıt tutma” ile “Diğer mesleki yeterlikler”dir.

2006 yılında ise Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda “Müfredat programlarındaki ve eğitim yöntemlerindeki değişiklikler dikkate alınarak öğretmen yeterlilikleri sürekli olarak geliştirilecek, gereken yeterliliklerin kazandırılabilmesi için hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimde etkin yöntemler uygulanacaktır.” şeklinde geçen ifade ile öğretmen yeterliklerinin artırılmasında hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimin önemi vurgulanmıştır (DPT, 2006, s.96). Akabinde aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü’nce yayımlanan “Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterliklerinde kişisel ve meslekî Değerler-meslekî gelişim; öğrenciyi tanıma; öğrenme ve öğretme süreci; öğrenmeyi, gelişimi izleme ve değerlendirme; okul-aile ve Toplum ilişkileri; program ve içerik bilgisi başlıklarından oluşan 6 ana yeterlik alanı, bu yeterliklere ilişkin 39 alt yeterlik ve 244 performans göstergesi belirlenmiştir (MEB, 2006). Daha sonra her öğretmenlik mesleği için “Öğretmenlik Mesleği Özel Alan Yeterlikleri” 2008 yılında yayımlanmıştır. Ortaöğretim düzeyindeki öğretmenlere yönelik özel alan yeterlikleri belirlenerek 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2015 yılında ise “2008 Avrupa Yeterlikler Çerçevesi” doğrultusunda “Türkiye Yeterlikler Çerçevesi (YTÇ)” hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Son olarak her bir öğretmenlik alanı için özel alan yeterlik hazırlanmamış tüm öğretmenlik alanlarını kapsayacak şekilde genel öğretmenlik yeterlikleri saptanmıştır. 2017’de hazırlanan öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri “mesleki bilgi”, “mesleki beceri” ve “tutum ve değerler” olmak üzere üç yeterlik alanından oluşmuştur (MEB, 2017).

Bununla birlikte Millî Eğitim Bakanlığı’na yayımlanan yeterlik çalışmalarında öğretmen yeterliği ve ilişkili kavramlar için bazı tanımlar yapılmıştır. Buna göre öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri, öğretmenlik için gereken genel bilgi, beceri ve tutumlardan oluşmaktadır. Alt yeterlikler söz konu temel yeterlikler için gerekli bilgi, beceri ve tutumlardır (MEB, 2006). 2017 Öğretmenlik mesleği genel yeterliklerinde ise yeterlik alanı ve yeterlik tanımları yapılmıştır. Yeterlik alanı belirli bir alana dair bilgi, beceri, tutum ve değerler bütünüdür. Yeterlik ise bir işin en iyi şekilde yapılmasına ilişkin gerekli tüm bilgi, beceri, tutum ve değerlerdir (MEB, 2017). Her iki yeterlik belgesindeki kavram ve kavram tanımları mukayese edildiğinde 2017 tarihli yeterlik belgesinde bir öncekinden farklı olarak değerler unsurunun olduğu görülmektedir.

Türk Eğitim Tarihinde Öğretmen Yeterlikleri

Türk eğitim sistemi tarihine bakıldığında öğretmen yeterliklerine ilişkin eğitimci görüşleri, uygulamalar ve bu uygulamalara ilişkin yazılı belgeler görülür. Örneğin Farabi (870-950), öğretmen yeterliği olarak öğretmenin özünde erdemli olması gerektiğini belirtir (Binbaşıoğlu, 2014). Bununla birlikte Farabi, öğretmen yeterlikleri olarak ikna ve gösteri yöntemi gibi pedagojik yeterlikleri belirtir. Farabi’nin anlayışında pedagojik yeterliklere öğretmenlik mesleğine ilişkin değerler eşlik eder. Bunlar öğretmenin ön yargılardan uzak olması (karakterli), yaptığı iş sevmesi (gönüllü) ve konusundaki temel ve esasları bilmesidir (uzman) (Önder, 2014)

İbni Sina (980-1037) eğitimin herkesin eline bırakılamayacak kadar önemli olduğunu ve ihtisas gerektiren bir meslek olduğunu söyleyerek öğretmenlik yeterliklerini vurgulamıştır. Öğretmen nitelikleri ya da yeterlikleri kapsamında özellikle öğretim ilke ve yöntemlerini sıralamıştır (Akyüz, 2021). Ona göre eğitici kendisini tanımalı, başka bir ifadeyle bir öz değerlendirme yapmalıdır. Öğretmenin sahip olması gereken yeterlikler ise farklı alanları kapsamaktadır. Bunlardan bazıları öğretmenin akıllı olması, görevini sevmesi, öğrencilerine olumlu tutum geliştirmesi, iyi düzeyde pedagoji bilgisi, toplumda saygın bir kişiliğe sahip olması ve görgü kurallarına sahip olmasıdır (Dodurgalı, 1991). İbni Sina’ya göre eğitim ve öğretimin alt türlerinden biri de “sinaî öğretim”dir. Sinaî öğretim, en genel ifadeyle öğretimde araç ve gereç kullanımınıdır. O, bu yönüyle eğitim tarihinde öğretimde araç-gereç kullanımının başka bir ifadeyle eğitim teknolojisinin kurucusu olarak kabul edilir (Akyüz, 2021). İbni Sina’nın araç-gereç kullanımına dair ifadesi günümüz üç ana öğretmen yeterliklerinden, “Mesleki beceri” yeterliklerine karşılık gelir (MEB, 2017). Bu ana başlık altında yer alan “B2 Öğrenme Ortamları Oluşturma”

yeterlikleri İbni Sina'nın bahsettiği öğretimde araç-gereç kullanımınıdır. Çünkü söz konusu yeterlikte “Bütün öğrenciler için etkili öğrenmenin gerçekleşebileceği sağlıklı ve güvenli öğrenme ortamları ile uygun öğretim materyalleri hazırlar” ifadesiyle öğretmenin öğretimde araç-gereç kullanma yeterlikleri belirtilir.

Mevlânâ (1207-1273) ise öğretmenlik mesleğini bir Tanrı mesleği olarak görür. Günümüzde olduğu gibi öğretmenlik yeterliklerine ilişkin bazı ölçütler sıralar. Mevlânâ'nın sıraladığı ölçütlerin başında eğiticinin “gönül sahibi olması” gerekliliği gelir. “Gönül sahibi olma” ölçütü, eğiticinin belli bir olgunluğa ulaşmasıdır. İkinci yeterlik ise eğiticinin “sevgi dolu olması”dır. Mevlânâ'nın kastettiği insanın gerçek benliğine ulaşmasıdır. Üçüncü yeterlik, “sabırlı olma”dır. Eğitici, sabırla ifade etmelidir. Dördüncü yeterlik, eğiticinin rehberlik yapabilme yeterliğini gösteren “rehber olma”dır. Son yeterlik ise eğiticinin “mesleki bilgi”sidir. Mevlânâ bu yeterlikte, eğiticinin yaptığı işlerde uzman olması gerektiğini belirtir (Bayram, 2001).

Türk eğitim tarihinde öğretmen yeterliklerine ilişkin diğer bir önemli uygulama ise Fatih Sultan Mehmet'in (1432-1481) sıbyan mekteplerine yönelik uygulamasıdır. Fatih Sultan Mehmet'in uygulamasına göre sıbyan mekteplerinde öğretmen olacaklar için farklı bir program yürütülmekteydi. Programda bazı geleneksel derslerin yanı sıra “Adâb-ı Muhasebe ve Usûl-i Tedris” dersi okutulmaktaydı. Ders, “Tartışma Kuralları ve Öğretim Yöntemi” manasındadır. Böylesi bir ders, Türk ve dünya eğitim tarihi açısından oldukça dikkate değerdir (Akyüz, 2021). Bununla birlikte öğretmen yeterlikleri açısından çağdaş öğretmen yeterlikleri ölçütlerini aratmayacak bir yaklaşımdır.

Daha yakın tarihlerde, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki uygulamaları yakın olarak takip ettiği dönemde öğretmen yeterliklerine ilişkin çabaların daha da arttığı görülmektedir. Örneğin Selim Sabit Efendi (1829-1910), öğretmenlerin el kitabı anlamına gelen "Rehnuma-i Muallimin" adlı eserinde öğretmenin yeterlik göstermesi gereken hususları ortaya koymuştur. Söz konusu yeterlikler, sıbyan mektebi öğretmeninin sahip olması gereken pedagojik formasyon yeterliklerini de içermektedir (Temizyürek, 2000; Yıldırım ve Yılmaz, 2023). Selim Sabit Efendi, sıbyan mektebi öğretmenleri için gereken yeterlikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır (Haktanır, 2006; Temizyürek, 1999):

- 1-Türkçeyi güzel konuşmak,
- 2-Ahlâklı olmak,
- 3-Merhametli ve şefkatli olmak,
- 4-Sabırlı ve geniş yürekli olmak,
- 5-Adaletli olmak,
- 6-Kin ve garaz beslememek,
- 7-Hatır, gönül, iltimas kabul etmemek.”

Bununla birlikte 1839'lardan sonra rüşdiyelerin sayısı artmaya başlamıştı. Rüşdiyelerde iyi bir eğitim öğretim sunmanın ve başarılı öğrenciler yetiştirmenin yolu öğretmen yeterliklerine sahip öğretmenler yetiştirmekten geçmekteydi. Bu yüzden daha sonraları rüşdiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla Darülmualimîn-i Rüşdî denecek Darülmualimîn 16 Mart 1848'de açılmıştı. Ahmet Cevdet Efendi'nin hazırladığı 1 Mayıs 1851 tarihli Nizamname'de okulun süresi üç yıl olarak belirlenmiş ve belirlenen programda öğretim yöntemi dersi (Ders Verme ve Öğretim Yöntemi) ilk kez yer almıştır (Akyüz, 2021). Böylelikle öğretmen yetiştirmede nitelik ya da yeterlik anlayışı 1851'deki nizamnameye girmiştir (Akyüz, 2021). Ahmet Cevdet Efendi/Paşa bu nizamnameyle Darülmualimîn iç tüzüğünü, öğretim programlarını ve sınav usullerini düzenlemiştir (Büyükdinç, 2007). Örneğin bu nizamnameye anadili Türkçeyi etkili bir şekilde kullanmak bir öğretmen yeterliği olarak koyulmuştur (Oklay, 2014). Osmanlı Döneminde üç kez Maarif Nazırlığı yapan Münif Efendi/Paşa (1830-1910) 1862 yılında “Ehemiyyet-i Terbiye-i Sıbyan” (Çocuk Eğitiminin Önemi) adlı başlıklı yazısında Osmanlı Devletinde kurulan rüşdiyelere ilişkin olarak öğretmen yeterliklerini ön plana çıkarmıştır (Binbaşıoğlu, 2014). Yine Emrullah Efendi (1858-1914) öğretmen yeterlikleri konusunda önemli bir bilince sahipti. Ona göre memur öğretmenlik yapamazdı. Öğretmenlik başlı başına bir meslekti. Bu yüzden öğretmenliği bir meslek haline getirmek için çaba sarf etmişti (Ergün, 1982).

Satı Bey'e kadar Ayşe Sıdika Hanım, Selim Sabit Efendi, Emrullah Efendi ve Musa Kâzım Bey pedagoji dersleri vermişti. Satı Bey'in dönemine gelindiğinde Usûl-i Tedris ile ilgili ders geliştirilmiştir (Akyüz, 2021). Bununla birlikte Selim Sabit Efendi özellikle coğrafya derslerinde; Satı Bey ise öğretimde “Okul Müzesi” kavramı ile araç-gereç kullanımına ilişkin önemli görüşler ve uygulamalar ortaya koymuştur (Adıgüzel ve Öztürk, 1999). 1910 tarihli "Tedrisad-ı İbtidaiye Kânunu Lâyihası"nda asıl öğretmenlik için sınav ölçütü belirlenmiştir (Ergün, 1982).

Son olarak, başöğretmen unvanı alan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün görüşleri de belirtilmelidir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Nutuk" adlı eserine göre öğretmenlerin en temel görevi ve yeterliği, onların Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını koruyacak nesiller yetiştirebilmeleridir. Yine onun eğitim ile ilgili kurduğu kurumların temel gayesi eğitim ve öğretimin bilimin ışığında ilerlemesidir (Akyüz, 2021). Buradan hareketle öğretmenlerde olması gerekli ilk yeterlik öğrencilere duyuşsal kazanımlar verebilmektir. Bu kazanımlar ise Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına, topraklarına, bayrağına ve marşına olumlu tutum geliştirmesi ve bunları davranış haline getirebilmesidir. Bununla birlikte öğretmen yeterliklerinin bilimsel bilgi doğrultusunda saptanmasıdır.

Öğretmen yeterliklerine ilişkin yukarıda verilen Türk eğitim tarihindeki örnekler, Türk eğitim tarihinde öğretmen yeterliklerine ilişkin görüş ve uygulamaların çağdaş dönemdeki öğretmen yeterlikleriyle benzerlikler içerdiğini göstermektedir. Aşağıdaki tabloda Türk eğitim tarihindeki öğretmen yeterliklerine ilişkin görüş ve uygulamalar ile çağdaş dönemdeki öğretmen yeterlikleri arasındaki benzerlikler gösterilmiştir.

Tablo 2. Türk Eğitim Tarihindeki Öğretmen Yeterliklerine İlişkin Görüş ve Uygulamalar İle Çağdaş Dönemdeki Öğretmen Yeterlikleri Arasındaki Benzerlikler

Türk eğitim tarihinde öğretmen yeterliklerine ilişkin görüş ve uygulamalar	2017 tarihli öğretmen yeterlikleri		
	Mesleki bilgi	Mesleki beceri	Tutum ve değerler
Farabi (870-950)	✓		✓
İbni Sina (980-1037)		✓	✓
Yusuf Has Hacib'in (1019-1077-1078)	✓		✓
Gazâlî (1058-1111)	✓		✓
Mevlânâ (1207-1273)	✓		✓
Fatih Sultan Mehmet'in (1432-1481) sıbyan mektebi programı			
Münif Efendi/Paşa (1830-1910)	✓		
Selim Sabit Efendi (1829-1910)	✓	✓	✓
Satı Bey (1880-1969)	✓	✓	
Gazi Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938)			✓

Tablo 2 incelendiğinde günümüz öğretmen yeterlik alanlarının neredeyse tümüne dair Türk eğitim tarihinde öğretmen yeterliklerine ilişkin görüş ve uygulamaların olduğu görülmektedir. Ancak, görüş ve uygulamalar daha çok mesleki bilgi ile tutum ve değerler boyutuna ilişkindir. Türk eğitim tarihindeki öğretmen yeterliklerine dair görüş ve uygulamalar en az "Mesleki beceri" boyutunu kapsamaktadır.

Türk Eğitimcilerin Öğretmen Yeterliklerine İlişkin Görüşleri ve Sosyal Bilişsel Kuram

Türk eğitimcilerinin öğretmen yeterliklerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, ilk değerlendirilecek eğitimcilerden biri Farabi'dir (870-950). Farabi eğitimcileri farklı türlere ayırmaktadır. Farabi'nin sınıflandırmasına göre üç tür eğitimci vardır. Bunlar; aile bireylerini eğiten ebeveynler, okulda çocuk ve gençleri eğiten öğretmenler ve milletini eğiten devlet başkanlarıdır (Akyüz, 2021). Dikkat edilirse Farabi, her sosyal ortamda rol model olabilecek, başka bir ifadeyle dolaylı öğrenme sağlayabilecek rol modelleri ön plana çıkarmıştır. Buna göre ailede ebeveynler, okulda öğretmenler ve bireyin yaşadığı devlette ise devlet başkanları dolaylı öğrenme sağlar.

İbni Sina'nın (980-1037) eğitim anlayışına bakıldığında onun öğretmenleri öğrenme sürecinin merkezine koyduğu görülmektedir. Çünkü ona göre öğretmenler öğrencileri için rol modeldir (İnce ve Ayyıldız, 2021). Eğiticinin nitelikleri, çocuğun eğiticiyi taklit edebilecek ve örnek alabilecek nitelikte olmalıdır. Ayrıca eğitici ya da öğretmenin davranışları yönetici ve idareciler tarafından dahi takdir edilmelidir. Ancak böyle olduğunda çocuk eğiticiyi örnek alacaktır (Dodurgalı, 1991). İbni Sina için öğrenmede sosyal çevre en önemli faktörlerdendir. Ona göre çocuklar, iyi davranışa sahip çocuklar ile beraber olmalı ki onlardan iyi davranışlar öğrenebilsin. Öyle ki çocuk rahat olduğu sosyal çevresinden daha çok şey öğrenir. Bununla birlikte İbni Sina "Taklidî öğretim"i bir öğretim alt türü olarak görür. Buna göre "Taklidî öğretim" öğrencinin öğretmenin söylediklerini benimsemesidir. Benimsenin ön koşulu ise öğretmenin güvenilir olmasıdır (Akyüz, 2021). İbni Sina'nın bahsettiği öğrenme-öğretmen prensipleri, sosyal bilişsel kuramdaki dikkat süreci ve seçici yönelme ile oldukça benzerlik gösterir. Çünkü seçici yönelmeyi modelin saygınlığı ve güvenilirliği güçlü bir şekilde etkiler. İbni Sina'nın "Taklidî öğretim"inde de rol model olan öğretmenin söylediklerinin öğrenci tarafından benimsenmesi öğretmenin güvenilirliğine bağlıdır.

Yusuf Has Hacib'in (1019-1077/1078) "Kutadgu Bilig"inde eğiticinin ahlaklı olması, başlı başına, çocuğun eğitilmesinde her şeye yeten bir yeterlidir. Bu yönüyle öğretmenin ya da eğiticinin din, kültür ve evrensel bazı temel değerlere sahip olması gerekmektedir. Diğer taraftan Yusuf Has Hacib'in eğitim anlayışında söz konusu değerlerin aktarımında rol model anlayışını ön plana çıkardığı görülmektedir. Eğitici için diğer bir gereklilik ise öğretim ilke ve yöntemleridir (Kaya, 2017).

Gazâlî (1058-1111) eğitimde sosyal çevrenin önemini vurgular. Ona göre birey çevresinden bağımsız değildir, bizzat çevresindeki insanlardan etkilenir (tabiat hırsızlığı). Duyuşsal ve bilişsel kazanımları bütüncül görür. Ona

göre öğretim ilke ve yöntemleri eğitim ve öğretim sürecinin temel unsurudur (Çelikel, 2006). Çocuğun kötü arkadaş çevresinden uzak tutulması onun iyi bir ahlak kazanmasında çok önemli bir etmendir. Gazâlî'ye göre çocuk başarılı ve doğru bir davranışta bulunduğu anda hemen bu davranışından ötürü takdir edilmeli ve ödüllendirilmelidir. Yine çocuğa yapılan takdirler ve övgüler sosyal çevre içinde yapılmalıdır. Gazâlî'ye göre çocuğa örnek rol model olacak insanların davranışları ve hayat hikayeleri anlatılmalıdır (Şentürk, 1986). Gazâlî'nin eğitim anlayışında bir öğretmen ya da eğitici de olması gereken yeterlikler temelde iki ayak üstüne durur. Bunlar, "eylem-söylem uyumu" ve "örnek olma"dır. "Eylem-söylem uyumu" eğiticinin bilgiyi içselleştirerek kendi davranışlarına yansıtmasıdır. "Örnek olma"da ise Gazâlî özdeşleme ve benimseme aşamaları olmadan model yoluyla oluşturulan bilgilerin taklitten öteye gidemediğini belirtir. Dolayısıyla Gazâlî'ye göre doğru bir model öğrenme mutlaka özdeşleşme ve benimseme süreçlerini içermelidir (Oruç, 2009). Gazâlî'nin eğitim anlayışının sosyal bilişsel kurama benzerliğinden ötürü Gazâlî'yi temel alarak İslam ve Batı merkezli öz yeterlik anlayışının mukayese edildiği görülmektedir. Gerek İslam gerekse Batı kaynakları bireyin öz yeterliğinin geliştirilmesini incelemektedir. Bu her iki yaklaşımın temel benzerliğidir. İslam ve Batı bakış açısında öz yeterlik kavramında bazı farklılıklar vardır. Birincisi Batı bakış açısından öz yeterliğin geliştirilmesi daha çok maddi başarılarla dayanır. Oysa ki İslam dünyasında öz yeterliğin geliştirilmesi daha çok manevi başarılarla özdeşleştirilmiştir (Jaafar vd.,2017).

Türk eğitim tarihinin daha yakın döneminde de benzer örnekler mümkündür. Örneğin Selim Sabit Efendi'ye (1829-1910) göre öğretmenler toplum içinde saygı gören kişilerden seçilmelidir. Çünkü öğretmen öğrenci için en iyi rol modeldir (Haktanır, 2006). Benzer şekilde İbrahim Alâeddin [Gövsal] (1889-1949), çocukların arkadaş ve sosyal çevrelerinin önemini ortaya koyarak davranış kazanımında sosyal çevrenin önemini vurgulamıştır (Işıkoğlu, 2022).

Yukarıda Türk eğitim tarihinde verilen örneklerin sosyal bilişsel kuram ve öz yeterlik kavramıyla benzerlikleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3. Türk Eğitim Tarihindeki Öğretmen Yeterliklerine İlişkin Görüş ve Uygulamalar ile Sosyal Bilişsel Kuram ve Öz yeterlik Kavramı Arasındaki Benzerlikler

	Sosyal Bilişsel Kuram			Öz Yeterlik Kavramı			
	Dikkat (rol model)	Hatırda tutma	Güdülenme	Kişisel Deneyimler	Dolaylı Yaşantılar	Sosyal İkna	Somatik/bedensel ve Duygusal Durum
Farabi (870-950)	✓						
İbni Sina'nın (980-1037)	✓				✓		
Yusuf Has Hacib'in (1019-1077-1078)	✓						
Gazâlî (1058-1111)	✓				✓	✓	
Selim Sabit Efendi (1829-1910)	✓				✓		
İbrahim Alâeddin [Gövsal] (1889-1949)	✓				✓		

Tablo 3'te görüleceği üzere Türk eğitim tarihinde ele alınan örneklerin sosyal bilişsel kuramın dikkat boyutuyla, öz yeterlik kavramının sosyal ikna boyutuyla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Türk eğitim tarihindeki eğitimcilerinden ise en çok Gazâlî'nin görüşleri sosyal bilişsel kuram ve öz yeterlik ile benzerlikler içermektedir.

SONUÇ

Araştırmada yeterlik, öz yeterlik, öğretmen yeterliği ve söz konusu kavramların üretildiği sosyal bilişsel kuram incelenmiştir. Söz konusu incelemelerin ardından anılan kavramlar ile Türk eğitim tarihindeki görüş ve uygulamalar arasındaki benzerlikler değerlendirilmiştir. Türk eğitim tarihinde Farabi, İbni Sina, Yusuf Has Hacib, Gazâlî, Selim Sabit Efendi ve Satı Bey gibi eğitimciler, araştırmada örnek gösterilen eğitimcilerden bazılarıdır. Yapılan analiz ve değerlendirme sonucunda geçmişteki Türk eğitimcilerinin öğretmen yeterliklerine dair görüşlerinin günümüz öğretmen yeterliklerinden daha çok "Mesleki bilgi" ve "Tutum ve değerler" boyutuna yönelik olduğu bulgulanmıştır. Yine İbni Sina, Selim Sabit Efendi ve Satı Bey gibi eğitimcilerin öğretimde araç-gereç kullanımına ilişkin görüşlerinin günümüz öğretmen yeterliklerinden "Mesleki beceri"ye karşılık geldiği görülmüştür. Bununla birlikte Fatih Sultan Mehmet'in (1432-1481) sıbyan mekteplerinde öğretmen olacaklar için "Adâb-ı Muhasebe ve Usûl-i Tedris" dersi uygulaması ve Ahmet Cevdet Efendi'nin hazırladığı 1 Mayıs 1851 tarihli Nizamname öğretmen yeterlikleri açısından çok önemli uygulamalardır.

Araştırmada, sosyal bilişsel kuram ve öz yeterlik kavramı açısından Türk eğitimcilerinin görüşleri değerlendirilmiş ve bu kapsamda bazı benzerlikler tespit edilmiştir. Sosyal bilişsel kuram ve öz yeterlik kavramına ilişkin benzer

görüşler ifade eden eğitimciler arasında Farabi, İbni Sina, Yusuf Has Hacib ve Gazâlî en önde gelen eğitimcilerdendir. Araştırmada örnek olarak gösterilen söz konusu eğitimcilerin görüşleri büyük ölçekte, sosyal bilişsel kuramın dikkat boyutuna ilişkindir. Öz yeterlik kavramı açısından Türk eğitim tarihinde verilen örneklerin neredeyse tamamı öz yeterlik kavramının “Dolaylı yaşantılar” boyutunu kapsamaktadır. Yalnızca Gazali'nin görüşleri öz yeterlik kavramının hem “Dolaylı yaşantılar” hem de “Sosyal ikna” boyutunu kapsamaktadır. Bu nedenle Gazali'nin eğitim görüşleri, sosyal bilişsel kuram ve öz yeterlik kavramıyla en çok benzerlik gösterendir.

Nihayetinde mevcut araştırmanın sosyal bilişsel kuram, öz yeterlik kavramı ve öğretmen yeterlikleri ile Türk eğitim tarihindeki benzer görüş ve uygulamaları ortaya koyarak bu kapsamdaki tarihsel sürekliliğin anlaşılmasına katkı sağladığı düşünülmektedir. Nitekim sosyal bilişsel kuram ve öz yeterlik konusuyla yapılan eğitim araştırmalarının büyük çoğunluğu ampirik çalışmalardır. Konuya dair yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu tarihsel açıdan yirminci yüzyıl ile başlatılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abazoğlu, İ. (2014). “Dünyada Öğretmen Yetiştirme Programları ve Öğretmenlere Yönelik Mesleki Gelişim Uygulamaları.” *Turkish Studies*, 9(5), 1–46.
- Adıgüzel, H. Ö. ve Öztürk, F. (1999). “Türk Eğitim Düşüncesinde Okul Müzesinden Müze Pedagojisine Değişim”. *Eğitim ve Bilim*, 24(114).
- Akbaş, A. ve Çelikkaleli, Ö. (2006). “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Fen Öğretimi Öz Yeterlik İnançlarının Cinsiyet, Öğrenim Türü ve Üniversitelerine Göre İncelenmesi”. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 98–110.
- Akdemir, A. S. (2013). “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Programlarının Tarihçesi ve Sorunları”. *Turkish Studies*, 8(12), 15–28.
- Akyüz, Y. (2021). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S*, Pegem Akademi.
- Aydın, A. (2016). *Eğitim Psikolojisi, Gelişim-Öğrenme-Öğretim*, Pegem Akademi.
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior Vol. 4* (pp. 71–81). Academic Press.
- Bandura, A. (2002). Social Cognitive Theory in Cultural Context. *Applied Psychology*, 51(2), 269–290. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1464-0597.00092>
- Bayram, A. (2001). “Mesnevî’de Mevlânâ’nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Binbaşıoğlu, C. (2014). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yayıncılık.
- Büyükdiñç, N. F. (2007). “Osmanlı Medreselerinde Bir Öğretim Metodu Olarak Münâzara Ve Ahmet Cevdet Paşa’nın Âdâb-I Sedâd Adlı Eseri”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Çelikel, B. (2006). “Gazâlî’nin Eğitim Görüşü”, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çelikten, M., Şanal, M., ve Yeni, Y. (2005). “Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 207–237.
- Demirbaş, M., ve Yağbasan, R. (2005). “Sosyal Öğrenme Teorisine Dayalı Öğretim Etkinliklerinin, Öğrencilerin Bilimsel Tutumlarının Kalıcılığına Olan Etkisinin İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*”, 18(2), 363–382. <https://dergipark.org.tr/pub/uefad/issue/16682/173353>
- Demirtaş, H., Cömert, M., ve Özer, N. (2011). “Öğretmen Adaylarının Öz Yeterlik İnançları ve Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları”. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 96–111.
- Dodurgalı, A. (1991). “İbni Sina Felsefesinde Eğitim”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- DPT. (2006). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007- 2013). <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>
- Erdamar, G. K. (2020). “Sosyal Öğrenme Kuramı”. In A. Ulusoy (Ed.), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, 191–223, Anı Yayıncılık.
- Ergün, M. (1982). “Emrullah Efendi Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 30(1–2), 7–35.

- Gulistan, M., Athar Hussain, M., ve Mushtaq, M. (2017). "Relationship between Mathematics Teachers' Self Efficacy and Students' Academic Achievement at Secondary Level. Bulletin of Education and Research", 39(3), 171-182.
- Gündoğdu, K., Aytacı, B., Aydođan, R., ve Yıldırım, C. (2015). "Öğretmen Yeterlikleri Alanında Yazılan Makalelerin İçerik Analizi", Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2), 30-43. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aduefebder/issue/33904/375310>.
- Haktanır, A. E. (2006). Selim Sabit Efendi'nin Rehnuma-yı Muallimin Adlı Eserinin Öğretim Teknikleri Açısından İncelenmesi (Metin-İnceleme), Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- İnce, Z., ve Ayyıldız, Y. (2021). "Karahanlılar Dönemi, Farabi ve İbni Sina'nın Eğitim Öğretim Anlayışı", IKSAD Journal, 7(26), 96-108.
- İpek, C., ve Bayraktar, C. (2009). "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Beden Eğitimi Dersine İlişkin Özyeterlik Algıları. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi", 10(2), 67-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59518/855942>
- İşık, A., Çiltaş, A., ve Baş, F. (2010). "Öğretmen Yetiştirme ve Öğretmenlik Mesleği". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 53-62.
- Işıkoğlu, D. (2022). "Satı Bey'in Eğitimle İlgili Görüşleri Işığında II. Meşrutiyet Sonrası Çocuk Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Jaafar, N., Zarif, M. M. M., Hassan, S. N. S., Ghazali, N. M., Khassim, N. A. M., Nor, Z. M., Jaafar, M. F. Bin, Ahmad, W. A. W., ve Rusian, N. N. A. (2017). Sources of Enhancing Self-Efficacy: A Comparison between Western And Islamic Perspective. Jurnal Pendidikan Nusantara, 2017, 92-101.
- Kaya, U. (2017). "Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib'in Eğitimle İlgili Görüşleri". Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-26. <https://dergipark.org.tr/en/pub/duifad/issue/28256/266603>
- Kim, K. R., ve Seo, E. H. (2018). "The Relationship Between Teacher Efficacy and Students' Academic Achievement: A Meta-Analysis". Social Behavior And Personality: An International Journal, 46(4), 529-540.
- MEB. (2006). "Temel Eğitime Destek Projesi 'Öğretmen Eğitimi Bileşeni' Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri". MEB.
- MEB. (2017). Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikler. MEB.
- Oklay, E. (2014). "Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk eğitim Tarihi Açısından Önemi Üzerine Bir İnceleme". Tarih İncelemeleri Dergisi, 29(1), 233-251.
- Önder, M. (2014). *Türk Eğitim Tarihi*. Anı Yayıncılık.
- Oruç, C. (2009). "İmam-ı Gazâli'nin Eğitim Anlayışı", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Özer, B., ve Gelen, İ. (2008). "Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterliklerine Sahip Olma Düzeyleri Hakkında Öğretmen Adayları Ve Öğretmenlerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi". Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(9), 39-55. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19561/208528>
- Şentürk, Y. (1986). "Gazâli'nin Eğitim Görüşü", Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.
- Shahzad, K., ve Naureen, S. (2017). "Impact of Teacher Self-Efficacy on Secondary School Students' Academic Achievement". Journal of Education and Educational Development, 4(1), 48-72.
- Temizyürek, F. (1999). "Selim Sabit Efendi ve Usul-i Cedid Hareketi İçerisindeki Yeri", Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Temizyürek, F. (2000). "Eğitim Tarihimizde Önemli Bir İsim Selim Sabit Efendi". Uluslararası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, (28 Nisan 2000).
- Topçu, N. (1997). *Türkiye'nin Maarif Davası*. Dergah Yayınları.
- Yılmaz, M., ve Gürçay, D. (2011). "Biyoloji ve Fizik Öğretmen Adaylarının Öğretmen Öz-Yeterliklerini Yordayan Değişkenlerin Belirlenmesi". Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40(1), 53-60.
- Yıldırım, B., ve Yılmaz, M. (2023). "Türkiye'de Çağdaş Pedagoji ve Didaktik Biliminin Öncülerinden Selim Sabit Efendi". New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches, 8(19), 1-9.

Yılmaz, M., Köseoğlu, P., Gerçek, C., ve Soran, H. (2004). “Yabancı Dilde Hazırlanan Bir Öğretmen Öz-Yeterlik Ölçeğinin Türkçeye Uygulanması”. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27(27), 260–267. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hunefd/issue/7811/102525>

YÖK. (1998). *Fakülte-Okul İşbirliği Klavuzu*. Yükseköğretim Kurulu Yayınları.

YÖK. (2007). *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri (1982-2007)*. Yükseköğretim Kurulu Yayınları.

Zee, M., Koomen, H. M. Y., ve de Jong, P. F. (2018). “How Different Levels of Conceptualization and Measurement Affect the Relationship Between Teacher Self-Efficacy and Students’ Academic Achievement”. *Contemporary Educational Psychology*, 55, 189–200. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2018.09.006>